

Електрическото осветление на площад „Александър I” в София на 29 май 1893 г. – Светлина, г. III, 1893, № 8, с. 172-173.

МИЧМАН ВЛАДИМИР ЛУЦКИ И УЧАСТИЕТО МУ В ЕЛЕКТРИФИЦИРАНЕТО НА СОФИЯ – НОВИ СВЕДЕНИЯ

Участието на мичман Владимир Луцки в електрифицирането на София е споменато съвсем накратко в историческата литература още през 1973 г. от инж. Иван Кираджиев. Според него на 12 юли 1890 г. кметът на София назначава седемчленна комисия (вкл. Вл. Луцки), а тя изработва „Програма и условия за фабриките, които желаят да участвуват на конкурса по осветлението на град София с електрическа светлина” [1, с. 85-86], [2]. Преобладавайки се на това твърдение, преди шест години, когато представих приноси на Вл. Луцки за техниката в България, отбелязах и членството му в тази комисия [3], без да проучвам допълнително случая, тъй като той фигурира и в публикации на най-добрия съвременен познавач на историята на електрификацията на България [4, с. 38], [5]. **Тук представям приноса на мичман Вл. Луцки в това направление въз основа на новоиздирени сведения от времето на събитията.** Други данни за историята на електроснабдяването в страната през периода 1878–1900 г. споменавам само дотолкова, доколкото са пряко свързани с дейността му (на В. Л.) в това направление.

В българската възрожденска литература сведения за електричеството се появяват около средата на XIX в., но идеята за внедряване на

общественото електроснабдяване е публикувана за пръв път през февруари 1883 г., когато неизвестен автор предлага за електрифицирането на София да се използва енергията на Боянската река [1, с. 83]. Пет години по-късно Градският Общински съвет (ГОС) на София разглежда „въпроса по осветлението на града с въздушен газ или електричество” и определя „премия от 5 000 л. на оногова, който представи най-добрия план за осветлението и по двата начина”. По този повод през януари 1888 г. вестник „Свобода” съобщава, че вече са постъпили две предложения „за изучаване на въпроса и приготвянето на плана за осветлението” [6]: от фирмата „Ганц & С-ие” и един французин. Общинарите не приемат обаче техните условия и през следващите две години планират същата сума за тези проучвания. На 22 март 1890 г. кметът Димитър Петков информира ГОС, че „Ганц & С-ие” се наема „да изработи проект за електрическо осветление на София срещу 5000 лева”, като въз основа на проучванията си фирмата предлага да се предпочете изграждането на хидроцентрала вместо топлоцентрала. Съветът решава да натовари „Ганц & С-ие” с изработването на споменатия план [1, с. 85], но следващите три години от историята на електрификацията на българската столица са все още пълни с бели петна и противоречия.

Според най-задълбоченото досега изследване на електрификацията на България от Освобождението 1878 г. до средата на ХХ в., след решението на ГОС от 22 март 1890 г. фирмата „Ганц & С-ие” била разработила възложения ѝ проект, но той не бил осъществен. Поради това на 12 юли 1890 г. „кметът Д. Петков назначава комисия, която да проучи възможностите за осветление на София с електричество”. За автора на споменатото изследване това е **„историческа комисия, която полага началото на проучванията за електрическото осветление на София, а оттук и за електрификацията на България”** (подч., И.А.) [4, с.36-37]. Оставям настрана факта, че досега не са издирени доказателства за съществуването на проекта на „Ганц & С-ие” от първата половина на 1890 г., но за разлика от периода след 1900 г., внедряването на електричеството в България до края на ХІХ в. е значително по-слабо проучено, особено що се отнася до електрифицирането на индивидуални (дворци, фабрики, ресторанти, кафенета, хотели и т.п.) и военни обекти [7].

Конкретно за внедряването на общественото електроснабдяване в българската столица не е известен фактът, че пет дни преди назначаването на известната от близо половин век комисия вестник „Свобода” съобщава

следното: „Както се учим, **изчислението силата на водата и другите необходими за електрическо осветление на града са били вече свършени от градските инженери, нарочно назначени за тая цел** (подч., И.А.). Щяло да се назначи една комисия от инженери и други сведущи техници, които да изработят програмата за инсталацията, след което ще се обяви конкурс между известни фабрики за направата” [10]. Засега е неизвестен съставът на „градските инженери”, извършили предварителните проучвания, включително изчисления, с цел съставянето на конкретното техническо задание (т. нар. поемни условия), с което да се възложи разработването на проекта за столичното електроснабдяване.

Мичман Владимир Луцки (1853—1900 г.) — Мичман Владимир Луцки. — История на българския Военноморски флот. С., Военно изд-во, 1989.

Назначената на 12 юли 1890 г. комисия, т.е. непосредствено след предварителните проучвания на „градските инженери” в София, има следния състав: строителните инженери Иван Несторов (1856 – неизв.), Лукан Хашнов (1862 – 1917 г.) и А. Конт, арх. Алекси Начев (1863 – 1908 г.), проф. Порфирий Бахметиев (1860 – 1913 г.) и машинните инженери Б. Цирингер и **Владимир Луцки** (1853 – неизв.) [1, с. 85]. Към гореспоменатия документ „Програма и условия за фабриките, които желаят да участвуват на конкурса по осветлението на град София с електрическа светлина” (конкретният му автор не е известен) е запазена и „**Пояснителна записка**” с автор инж. **Вл. Луцки** [1, с. 86, 97]. Логично е да се предположи, че авторът на тази записка е всъщност специалистът, съставил първия проект на документа „Програма и условия...”, а останалите членове на комисията само са участвали в обсъждането му и са приподписали неговия окончателен вариант.

Към лятото на 1890 г. в България липсва електроинженер.

Първият българин с такава специалност е Никола Николов Бацаров, който завършва електротехника през 1887 г. във Франция, но умира през 1890 г. [4, с. 351]. Точната дата на смъртта му не е известна, но вероятно е преди юли с.г. и поради това не е член на комисията. Изглежда, в нея единственият специалист с **практически** знания в областта на електротехниката е бил инж. Вл. Луцки, служил през периода септември 1885 – август 1886 г. във Флотилията и Морската част, в която тогава два кораба имат електрическо осветление [7]. Наистина член на комисията е и проф. П. Бахметиев, който от 1890 г. завежда катедрата по експериментална физика на Висшето училище в София, но прави впечатление фактът, че той не е автор на „Пояснителна записка”, а само е единственият друг член на комисията, който я приподписва [1, с. 86].

Проф. Порфирий Бахметиев – руски физик и биолог, преподавател по физика във Висшето училище в София (от 1904 г. – Софийски университет) от 1890 до 1906 г.

За водещата роля на инж. Вл. Луцки към лятото на 1890 г. при разработването на подготвителните документи за организирането на търговете за внедряването на електрическото осветление в София свидетелства още един слабо известен факт. През 1973 г. инж. Ив. Кираджиев, съобщавайки за наличието на „Пояснителна записка” с автор инж. Вл. Луцки, обръща внимание на следното: „От тази записка, която няма дата, се вижда, че по същото време Луцкий е **изработвал и проекти** (подч., И.А.) за осветление на двореца, Народното събрание и Държавната печатница” [1, с. 86]. В продължение на близо половин век обаче това съществено сведение е загърбено в историческата литература и историята на тези проекти остава неизяснена. Предположението ми, че, ако е имало търгове за тези проекти, те са обявени в „Държавен вестник” от онова време, се оправда и тук предлагам **три неизвестни досега документа:**

- **два протокола на комисия в състав:** председател – инж. Петко Николов - директор на Дирекцията на обществените сгради при Министерството на финансите, членове – инж. Михаил Момчилов (гл. инженер по поддържането на железопътните линии), Иван Д. Гошев (секретар на Дирекцията) и инж. Вл. Луцки от същата Дирекция [12], [13];

- **Сравнителна таблица на предложенията за електрическото осветление на Двореца, Народното събрание и Държавната печатница** [14].

Според първия протокол комисията се събира на 10 октомври 1890 г. и отваря четири плика от една френска и една немска фирма и две английски фирми, които представят общо 11 оферти. След тази констатация е взето следното решение: „Предвид на значителното количество оферти и необходимостта да се прегледа всяка една от тях подробно и детайлно, комисията **възложи на инженера В. Луцкий да ги разгледа той и да представи доклад до комисията**” (подч., И.А.) [12]. **Само след 9 (девет!) дни** комисията разглежда доклада на Вл. Луцки за „подробното и детайлно разглеждане на всяка една оферта”, а те според подробната „Сравнителна таблица” към втория протокол са вече общо 15 [14]. Тази таблица представлява всъщност **подробен и критичен технико-икономически анализ** на всички оферти **по 8 критерия с общо 34 показателя**. При това офертите са на следните езици: немски – 6, френски – 5, английски – 3 и български – 1 (на Дирекцията на обществените сгради). Сравнителната таблица е подписана от всички членове на комисията, но текстът на двата протокола категорично доказва, че **нейният автор е инж. Вл. Луцки**.

След обсъждането на доклада на инж. Вл. Луцки, комисията взема следното решение: „да се приеме за електрическото осветление на Двореца, Народното събрание и Държавната печатница, като **най-вигодна, офертата на Виенската къща Egger & C-ie**” (подч., И.А.) [13]. Пет дни по-късно вестник „Свобода” помества редакционен коментар относно нападките на столичния вестник „La Bulgarie” по адрес на решението на комисията. Аргументите на „Свобода” осветляват допълнително принципния подход при комплексния анализ на споменатите оферти, но и подсказват, че някои съвременни хватки на заинтересувани страни при оспорването на едно или друго професионално решение за избор на оферти съвсем не са днешно откритие: „От приложената към протокола сравнителна таблица се види, че комисията не се е ръководила само от

една ефтения, тя е отхвърлила например много ефтиното предложение на фабриката [на] Шукерта само за това, защото последната представила непълен оферт. Комисията е сравнявала достойнството на предлаганите машини и принадлежности и е дошла до заключение, че разликата между предложенията в смисъл на доброкачествеността на доставката състои в износността на *висталацията и експлоатацията*. Този принцип е най-добри и гарантира най-много от злоупотребления. [...]. Но в „La Bulgarie” мисли другояче и напада комисията с твърде неприличен тон. Това е прекалено. То е средство, което не убеждава, а изобличава нападателите в задня цел. **Самият факт на обнародването на своя отчет (което става у нас за първи път) показва, че комисията е уверена в работата си и не се бои от никаква критика.** Едва ли несправедливите нападки ще могат да убедят някого в противното. [...].” [15]. Най-вероятно нападите на „La Bulgarie” са продиктувани от интересите на фирмата „Ганц & С-ие”, която през следващата година печели търга за електрификацията на София [1, с. 87], но това е друга тема...

Месец по-късно, на 12 декември 1890 г., Вл. Луцки е арестуван от турската полиция в Цариград и с нейно съдействие отвлечен от руската полиция, която го откарва с парахода „Нахимов” до Одеса, откъдето попада в предварителния затвор за политически престъпници в Санкт Петербург [3]. Понастоящем липсват преки сведения за по-нататъшната реализация на проекта от 1890 г. за внедряването на електрическо осветление на Двореца, Народното събрание и Държавната печатница, но по данни от косвени свидетелства към 1893 г. той изглежда е внедрен. На 19 май с.г. вестник „Свобода” съобщава по повод на предстоящото посрещане в София на младоженците княз Фердинанд I и княгиня Мария-Луиза: „Този площад (Александър I), както и двореца ще бъдат осветлени електрически, за което са направени вече и потребните лампи. Направления с тях опит преди няколко дни излезе съвсем сполучлив. Над зданието на Бр. Калъпови, на 60 метра височина, е направен един рефлексор, който ще разнася своите електрически лъчи по целия град. В двора на Девическата гимназия пак електрически ще се изобразяват буквите Ф. М. Л.” [16]. Вечерта на 29 май с.г. (денят на посрещането на княжеската двойка) „Особенно величествен изглед на осветлението даваха електрическите фенери, окачени в двора на княжеския палат и на площадът пред Двореца и по разни други места [...] от двора на Девическата гимназия се осветляят

с чудесен блясък трите грамадни букви Ф М Л, направени с електрически лампички” [17].

Коварното отвличане на мичман Вл. Луцки от руската полиция на 12 декември 1890 г. оставя техническата колегия в България продължително време без висококвалифициран специалист в областта на електротехниката. Показателен е фактът, че през лятото на 1891 г. за анализирането на офертите на шестте фирми, участвали в търга за електрическото осветление на София, е поканен специалист от чужбина – виенският професор Карл Шленк [1, с. 86], [18]...

Литература и бележки

1. **Кираджиев, Иван.** Електричеството на България от Освобождението до края на XIX век. – Годишник на НПТМ, т. 3, 1973, с. 81-99.

2. В тази статия всички дати до 31 март 1916 г. са по Юлианския календар (стар стил).

3. **Алексиев, Иван.** Мичман Владимир Луцки и техниката в България (1882-1890 г.). –

http://morskivestnik.com/compass/news/2012/022012/022012_81.html

(Публикувано 23 февр. 2012 г.).

4. **Спиров, Мире.** Електрификацията на България и нейните строители през XIX и XX век. Историография. Т. 1 (1879–1947 г.). С., Херон прес, 1999. 431 с.

5. **Спиров, Мире.** Димитър Петков и електрификацията на София. – <https://www.publics.bg/bg/publications/60/> (Публикувано 25 март 2011 г.).

6. **В едно от заседанията си Градското Общинско Управление в София е разгледало въпроса по осветлението ...** – Свобода, г. II, № 116, 13 ян. 1888, с. 4, Хр.

7. През 2000 г. публикувах сведения за флотски приноси при внедряването на електричеството в България през периода 1879 – началото на XX в. Сега припомням само три примера: електрическо осветление имат корабите „Голубчик” (към 1882 г.), „Александър I” (към 1883 г.) и „Надежда” (към 1898 г.). Нещо повече, динамомашините на „Надежда” имат паротурбинно задвижване [8], докато историците на електрификацията у нас приемат, че „първата парна турбина в България” била внедрена през 1912 г. в София (електроцентралата „Мария Луиза”) [4, с. 87], [9].

8. **Алексиев, Иван.** Как електричеството се качи на българските кораби? – Морски вестник, № 2, 25 ян. 2000, с. 4.

9. **Парна турбина.** –

<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B0>

(Последна редакция 10 окт. 2017 г.).

10. **Както се учим, изчислението силата на водата и другите необходими за електрическо осветление на града ...** – Свобода, г. IV, № 376, 7 юли 1890, с. 3.

11. След смъртта на Н. Н. Бацаров през 1890 г. първият българин, който завършва електроинженерство е Борис Кинтишев – 1894 г. в Дармшат (Германия) [4, с. 351]. След него до края на XIX в. завършват още трима – Юрдан Илков, Никола Тотев и **Владимир Велчев** [4, с. 398].

12. **Протокол № 1 от 10 окт. 1890 г.** – Държ. вестник, № 247, 12 ноем. 1890, с. 2-3.

13. **Протокол № 2 от 19 окт. 1890 г.** – Държ. вестник, № 247, 12 ноем. 1890, с. 3.

14. **Сравнителна таблица на предложенията за електрическото осветление на Двореца, Народното събрание и Държавната печатница.** – Държ. вестник, № 247, 12 ноем. 1890, с. 4-7.

15. **В брой 247 на „Държавен вестник“ от 12 того срещаме напечатани протоколите на комисията, която е била събрана при Дирекцията на Общ. Сгради. ...** – Свобода, г. V, № 411, 17 ноем. 1891, с.3-4.

16. **Приготовлението за посрещанието на Техни Царски Височества, ...** – Свобода, г. VII, № 1101, 19 май 1893, с. 3.

17. **Тържественото посрещание на Техни Царски Височества Княза и Княгинята в столицата.** – Свобода, г. VII, № 1110, 30 май 1893, с. 1.

18. **Вчера вечер е пристигнал в София електротехника-професор, повикан специално за изучване дадените оферти по електрическото осветление на градът.** – Свобода, г. V, № 564, 3 юли 1891, с. 3.

Иван АЛЕКСИЕВ